

keres retorizmusban látja a nemzet újjászületését, Kell a kokárda is és a nép-széles rétegeinek lelkesítő tápláléka az a sok giccs-szobor, amely Kossuth nevét viseli szerte a falvakban. De legyen egy Kossuth-emlékünk, amelyben benne van az örök magyar fájdalom, egy szomorú korszak tragikus történetlátása. A felnöttek Kossuthja, akik a férfimunkát végzik és az iskolásgyermek illúzióira nem szorulnak. Akik akkor legigazabban magyarok, mikor dacra és *haladásra* érlelődik bennük a pesszimizmus, amelyben itt valahol, ott valahol, esett, szomorú fejekkel, négy-öt magyar összehajol . . .

Fogadjuk — római módra — triumfussal a magyar szabadságharc vezéréit, akinek tragikus hadjárata a legnagyobb diadala volt a magyar eszmének. Ború és derű, erő és csüggedés, fátum és remény, harcos magyarság és emberi béke, nemzeti egység és eszmei magányosság, vértanú-sors és megdicsőülés, történeti valóság és örök ideál komplikált szövedéke lebeg a szobor fölött. Kossuth színéváltozása lelket revelál: a tragikumok láncolatán is magasra emelkedő, le nem győzhető, létező magyar lelket.

(Budapest.)

Garázda Péter.

A KLASSZIKA-FILOLOGIA VÁLSÁGA.

„Ich bin ausser Sorge: diese Hellenen, die uns so oft mittelbar durch Rom, schöner unmittelbar durch sich selbst vorwärts gebracht haben, sie werden uns auch weiter führen. Und zumal vor der sozialistischen und materialistischen Barbarei, die uns heranschwillt und vor der uns alle Triumphe der Technik nicht retten werden — denn Technik und Barbarei schliessen sich nicht aus —, vor diesen kulturfeindlichen Wettfern sollen und werden uns die Hellenen immer wieder schützen.“

G. Roethe, Humanistische und nationale Bildung, 1910. 30. l.

Volt egy idő, nem is olyan régen, mikor a művelt Európában a klasszika-filológia volt a tudomány. Később az ő mintájára szervezkedtek a modern és keleti filológiák, amelyek még arra is csak az utolsó évtizedekben eszméltek rá, hogy élő nyelvnek másféle kutatómód jár, mint a holt klasszikusoknak. Ezenkívül azonban még számos más tudomány, sőt művészet is, egyre-másra kapta a klasszikus-filologusok közül fejedelmeit.

Ma viszont — még Németországban is, a klasszika-filológia hazájában — tagadhatatlanul nehéz idők járnak a tudományoknak erre a több mint kétezer éves doyenjére. Azóta is, hogy Roethe a fentidézett sorokat írta, korunk kíméletlen realizmusa, a modern „technikai“ világnézet, az erők szociálisabb és spártaibb irányításának programja (a szakiskolák térfoglalása), főleg pedig sok-sok hazug jelszó: nem egy előretolt hidifőjének földadására kényszerítették. A Göttingában szeptember végén lezajlott „Philologentag“ is főleg azért volt oly szokatlanul népes, mert — nyilván — újra és fokozottabb szükséggé vált a Roethe-féle „gondatlanság“ nyomatékos hangsúlyozása. Csakhogy ez a monstre-tüntetés — még a maga fénypontjaiban is — épen ellenkezőleg: a klasszika-filológia krízisét tette nyilvánvalóbbá és az aggodalmakat erősítette meg.

Hazai tudományunknak egyik ottjárt, igen éles ítéletű kitünősége beszélte: milyen föltűnő volt, hogy e nevezetes hadgyakorlaton épen csak a fővezérek mutattak biztos formát és fölényes fölkészültséget. Így a barbár „amerikaiak”, a szokatlan harcterek, az illegális harcmódot és az ismeretlen tankok mai korszakában önkéntelenül merült föl a fokozott aggodalom, vajjon most is úgy és ott kell-e fölvenni a harcot, ahogy és ahol ezek a már példává nőtt és megszentelődött agastyánok évtizedekkel ezelőtt készültek reá. Ez az aggodalom pedig Göttingában hiába kutatta a vezérkart, amely sápadtan begombolkozva „árulta” a generalissimusokat; és hiába kereste — mint utolsó reménységét — a fiatalabb csapattiszteket is, akik végkép elszakadtak, csakhogy nem épen a Mária Terézia-rend kilátásával...

Nem akariuk részletezni, mit jelentene az, ha a klasszika-filológiának csakugyan hiányoznék a holnapi generációja. Mert ha ilyen generáció nem volna, akkor — mennél kifogástalanabbak egy Wilamowitz-Moellendorff vagy egy Eduard Schwarz teljesítményei s mennél tökéletesebbek és befejezettebbek általában a közelmúlt és jelen nagy filológiai alkotásai — annál több alapja nőne a vádnak, hogy az egyéni kultúra luxusának tudománya, a klasszika-filologia, ma már kártékony önzéssel vonja el az erőket a korszerűbb (szociálisabb értékű) tudományoktól. S annál szükségesebbnek mutatkoznék, hogy ez a luxus-tudomány — mielőtt a tudományok mai egyensúlyát felborítaná — degradáltassék a sémi vagy a szanszkrit filologia csendesebb társaságába. Mint életre hivatott tudományt, a klasszika-filológiát egyedül azzal lehetne igazolni, illetve a támadásokkal szemben biztosítani, ha láthatnók a még megoldandó és csak általa megoldható föladatait... Ha demonstrálhatnók, hogy a „kibányászott bányá” látszata és vádjá legföljebb csak egyfajta — t. i. a mai — klasszika-filológiára vonatkozhatik és nem érinti a klasszika-filológiát.

*

Ne kutassuk egyelőre, miért hiányzott a göttingai nagygyakorlaton a formáikba izmosodott veteránok mellett a rugalmasabb és hajlékonyabb inú „második garnitúra” megnyugtató látványossága. A jövő úgysem dölhet el egy pillanatnyi benyomáson és a klasszika-filologia multjából kell levonni a jövőre vonatkozó következtetéseket. Ehhez pedig szolgáljon első lépésül annak a felismerése, hogy maga a „klasszika-filologia” név is nem valami mozdulatlanságot jelent, hanem ellenkezőleg: egy apriori rugalmas és tágítható tárgykört nevez meg.

Filológiának t. i. — vagyis az írott szó, beszéd, alkotás, a „logos” szerető istápolásának — jogosan tulajdonkép csak azt a „filológiai” tudománykorszakot hívhatnók, amelyik lezárult a görög és római anyanyelvű grammatikusok munkásságával. De ha úgy vesszük, hogy a „klasszika” jelző a nemklasszikus korbeli művelőkre céloz, akkor is: a szigorúan vett „filológiai” korszakot legfeljebb a görög studiumok renaissanceának kezdetéig szabad feltolni. A „logos” ugyanis már Alexandriában sokszor többet jelentett a halott szónál: elválaszthatatlannak bizonyult attól, aki kimondta: a szó alól — magyarázatát követelve — már akkor mindig előbújt szerzőjének eleven élete is. Egyszóval: a „filologia” már az alexandriai korban sem volt pusztán verbális filologia. S minél jobban távolodtunk az ókor valóságától, annál rohamosabban fogy e szorosán vett filologia kizárólagos jelentősége. Nem hal meg s nem szűnnek meg problémái, csak épen elveszti vezérszerpét s lassanként elilleszkedik a tágabb történelmi föladatak kereteiben. Végre: azután, miután már régen az volt, az „Alterthums-Wissenschaft” (ókor-ismeret) ne-

vet is megkapja és a 19. század ezzel az átkereszteléssel leszögezte, hogy a klasszika-filológia a modern ember számára lényegében „a régi görögök és rómaiak egész történetére“ irányuló tudománnyá lett. Ezentúl a „filologus“ Alterthums-Wissenschaft cím alatt tanulta anyagát ama példátlanul nagy és nagyjelentőségű kézi könyvből, melyet a 19. század vége felé indított meg Iwan Müller, s így tanulja ma is még a Handbuch új földolgozásaiból, amelyeknek gyűjtőcímét a kiadó — Otto Walter — csupán helyesírásban modernizálta „Alterthumswissenschaft“-tá.

Ha azonban csakugyan a multból, következtetéssel akariuk a filológia jövőjét s e jövő körvonalait megpillantani, elengedhetetlennek látjuk — másodsor — annak a pontos megállapítását is, hogy milyen és mi, illetve milyen és mi *nem* az a filológia, amit jelenleg az „Alterthumswissenschaft“ névvel nevezünk.

Ez a megállapítás nem nehéz föladat, ha szemlét tartunk a letűnt korszak standard-workjain.

Lapozzuk át pl. Brugmann görög vagy indogermán grammatikáját. Ön-kénytelenül az lesz a benyomásunk, hogy a nyelvek ismerete kimerül a hangtörvények, flexiók és bizonyos formálisan szintaktikai sajátságok megismerésében és ugyanakkor persze nem-komoly, sőt tudománytalan eljárásnak kell éreznünk minden kísérletet, amely pl. egy nem-indogermán nyelv lélektani kullóságait akarná megfigyelni és értékesíteni. Otto Gruppe görög „vallástörténete“ — *Griechische Mythologie und Religionsgeschichte* — már a címével főtartalmának jelzi a „mythologiát“. A mythológiának pedig nem lehet igaz és lényegbeli köze a vallástörténethez. Mintegy azt mondja ez a cím, hogy kellene ugyan valamiféle görög vallástörténet, — sőt épen: csakis ez kellene — de mit tegyünk, ha a szót (mythost), a hagyományozott költészetanyagot nem tudjuk a görögök vallásából végérvényesen kiteszékelni? Wilhelm Christ görög irodalomtörténete, — akár Schmid és Stählin hatodik kiadásában is, — megmaradt kitűnően gombostűzött és cédulázott görög bogárgyűjteménynek. Számára még célkitűzés és elérhetetlen ideál a műfajoknak történelmi fejlődés szerint való elrendezése. Eduard Meyer gigantikus történelme csupán második kiadásában jutott az anthropologia elemeit tárgyaló (különben föltűnően felszínes és hiányos) „bevezetés“ gondolatáig. Természetesen minden komolyabb eredmény nélkül, minthogy az ilyen anorganikus toldás nem több, mint annak a bevallása, hogy az anthropologiát is az ókori történet szerves részévé kellett volna gyúrni — egy másféle tárgyalás kereteiben.

Minék folytassuk? Egészben véve máris világos, hogy a közelmult klasszika-filológiájának célja — az elvetélt helyesebb fölvilanásoktól eltékvintve — olyan anyaggyűjtés volt, amely a racionalizmus keretei között legföljebb a historiai fejlődés-konceptió elgondolásáig emelkedhetett. Ilyennek is *kellett* lennie, mert ezen közelmultban az ókori élet általános megismerésének föladatát egy természettudományos kar rendszerezésre hajló irányzatának adatott megoldania. A klasszika-filológia nagyhatalmi állásának épen az volt az alapja, hogy a H. Diels-ek a természettudományos evolúció szellemében, módszerével és célkitűzéseivel végezték a görög és római nép életének leltározását.

Minden hisztorizmus azonban, minden szándék, amely arra irányul, hogy halott szóval megfogjuk az eleven életet: csak egy-egy kísérlet lehet az elmult, ezerarcú, de mindig csak egy-egy oldalról megközelíthető Volt-ság lerögzítésére. Sikerült a kísérlet, ha összhangba tudott jutni a mindenkori tudás vívmányaival; de semmi kísérlet nem jelentheti egy következő kísérlet szükségletenségét, ha látá-

sunk közben tovább élesedett az emberi megismerés újabb lehetőségeinek megpillantásáig. Magunkraismerésünk minden újabb gyarapodásával minden történelmi kép mindig újra megéri az átrajzolásra. A racionalizmus igazsága már apriori nem lehetett az igazság és az *Altertumswissenschaft*-filológia sem lehet azonos a klasszika-filológiával. Ellenkezőleg: hyksos-uralmát minden jel szerint az örök tudomány egy újabb fázisának kell majd fölváltania.

Mintha azonban ennek az újabb fázisnak vonásai már-már ki is tüneznének. És pedig annál világosabban, minél nyilvánvalóbbá lett közben annak a korszellemnek a halványulása, amely ezt az *Altertumswissenschaft*-ot a maga képmására megteremtette. A huszadik század fordulóján lavinaszerűen indult meg egész racionális tudásunk átértékelése. A lelki élet és a lelki tények jelentőségének alaposabb megismerése végleg megingatta a feltétlen hitet az „exact“ tudásban s főleg: a csak-történelmi evolúcióban. A filozófia Schellingék idealizmusának újjászületését ünnepli. A vallásban Kelet és Nyugat misztikája éled-föl. A művészetek szakítani óhajtanak a „témák“ megcsinálásával, sőt a gondolati „tartalommal“ is. Rickert élesen tiltakozik a kulturtudományok és természettudományok lényegének, céljának és módszereinek összezavarása ellen. Bergson az intuitív megismerését állítja egyedül kielégítő követelményül. Spranger számára az adott életforma a nemzetek és az egyén történelmi kialakulásának végső meghatározója. Kiderül, hogy minden szellemi produktum, a népek vallása, költészete, nyelve stb.: csupán lényegtelenebb részében kauzális-történelmi fejlődés eredménye, lényegében azonban ahisztórikus és sokszor irracionális határozománya az ember egész formájának és lelki adottságának. Ugy, hogy végül az általános történelmi fölfogásnak is újra kellett orientálódnia.

Mindenféle történetírás sietett ilyenformán — sokszor már túlmohón és új cégér alatt csak a régi portékát árulgatva — átalakulni úgynevezett „szellemtörténetekké“. A modern filológia pl. régen belátta, hogy a történelmi képet az új megismerések és fölfogás egész korrekciójával restaurálni kell. A nyelvészetben Karl Vosslernek Croce esztétikájából kiinduló és Cassirer filozófiai alapvetésétől is támogatott iskolája; irodalmi kérdésekben a *Deutsche Vierteljahresschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte* mellett V. Klemperer és E. Lerch *Jahrbuch der Philologie*-ja (újabban *Idealistische Philologie* cím alatt) halad ezen irányban, melynek „rendszerezése“ is van Herbert Cysarz *Literaturgeschichte als Geisteswissenschaft* c. művében.

A modern filológia helyzete azonban könnyebb volt, illetve a klasszika-filológia nehézségének, tudományos „külpolitikától“ való idegenkedésének ma is megvannak különös okai és mentségei. Ezek az okok és mentségek: a közelmúlt termelésének hihetetlen arányai és az arányok tehetetlenségi nyomatóka; a tény, hogy épen a korszak zárórája előtt léptek föl és részben még élnek is legnagyobb képviselői; hogy számos tipikusan filológiai és *Altertumswissenschaft*-föladat vár még megoldásra (mint pl. az Emil Forrer kutatásaitól fölvetett kérdések és általában a Kelet vonatkozásainak földolgozása) stb. Minthogy azonban a klasszika-filológia szükségkép szintén történelmi tudomány, végül mégis úgy kell majd revidálnia célját és módszereit, hogy az új célkitűzésbe és módszerekbe beleférjenek az életnek racionális keretekbe nem férő összes többi oldalai is. Ezért hisszük talán némi joggal, hogy a jövő klasszika-filológiájának föladata nem lehet majd — mint a maié — kizárólag annak megismerése, ami az „irodalomban“ a főlzínen úszik; célja nem lehet csupán az irodalom és hagyomány anyagának gyarapítása.

A „történelmi tény“ igen relativ valami s a történelmi kauzalitás fontossága eltörpül az eseményeket mozgató nemzeti, illetőleg egyéni adottságok és készségek döntő ereje mellett. Annak a klasszika-filológiának is, amely ezt belátta, a tárgyak és események helyett a megfelelő lelki okságokat kell kiinduló pontjául vennie. S amint egykor a grammatikusok filológiájának a kor nyomása alatt lassanként át kellene adnia az uralmat az Altertumswissenschaft kezébe, úgy kell majd az Altertumswissenschaft-nak is a korunkbeli világszemlélet új irányainak orientálódnia. És hasonlóképen kell az adatgyűjtő történelmi kutatásoknak is valami psychogenetikus — s ennyiben ahisztórikus — szintézis keresésébe átvélniök.

Nem akként persze, ahogy a túlzók képzelik, hogy ezzel a szorosán vett filológiai kutatás vagy a nyelv-vallás-irodalom, a politikai, jogi és gazdasági élet történelmi földolgozása végkép kikapcsolatnék a klasszika-filológia jövő feladataiból. Hitünk szerint ugyanis az ilyenfajta feladatkitűzéseknek ezentúl is meg kell még — bár alárendelt összetevőkként — maradniok, sőt helyenként vezethetnek is, ha különben sikerült öncélúságuk igényeit a szellemtörténeti koncepció igényeihez alkalmazniok. Csak azt ne képzeljük, hogy a szavak nyelvi és logikai megértésével már beláttunk a — persze szükségkép — szavak mögött megbúvó, vallásos költői és nyelvi *értelembé* is.

Bátran kimondjuk így, hogy ma a klasszika-filológia népszerűségét nemcsak a szociálizmus és materializmus barbársága (ahogy Roethe vallja), de az is veszélyezteti, hogy a klasszikus-filologusok általában még mindig magának a szavakba kivonatolt emberi léleknek, e lélek állapotainak és törvényeinek ismerete nélkül vélik az ókort megismerhetni. Mintha ennek a kornak az embere nem is hús és vér, csak halott gondolat és betű lett volna. Pedig ha valaki nem tudja, mi a vallás lényege, hogyan jön létre a szellemi (költői) alkotás és miként alakulnak ki a nyelvek, — hogyan értelmezhetné az hibátlanul a vallásos szövegeket, költői vagy írói alkotásokat, nyelvi jelenségeket? Jelent-e egyáltalán valamit, ha az ilyen tudós „érti“ a mondatokat, melyeknek vallásos, költői vagy nyelvalkotási jelentősége valójában csak akkor válhat világossá, ha végre sikerült bennök mindentől, ami *csak* nyelvi és logikus, eltekinteni? És ismerhetjük-e az ókort, ha a hagyományban nem tudjuk a vallási, költészeti és kifejezésbeli anyagszerűséget a történelmi Valóságtól élesen elválasztani?

Máig tehát a klasszikus-filologus abban látta — és abban kellett látnia — feladatát, hogy a hagyomány szövegét, mint történelmi adottságokat, megértse. Ezzel szemben nyilvánvaló lett, hogy a reánk maradt szavak „tartalma“: a vallásos ige, a költői alkotás, a történelmi hagyomány, sőt az egyszerű szó sem voltak soha pusztán logikum és hisztórikum. Hogy — ellenkezőleg —: az igazi felfogás sokszor kénytelen magát a történelmi szó megtévesztő ereje alól emancipálni (a költői kifejezésben felismerni, hogy nem jelenti a történelmi tény, a valóságos hitet stb.). Így a *holnap* klasszikus-filologusának meg kell majd tanulnia azt a módot, amely egyszerre két dologhoz segíti: megakadályozza a „szavak“ túlértékelésében és biztosítja az ellen, hogy a szavak — az elmúlt korok és emberek vallásos és költői hangulatainak, (történet-) írói felfogásmódjának és egész eleven szellemiségének legfőbb *vivőanyaga* és *közvetítője* — ne maradjanak kihasználatlanul. A klasszikus-filologusnak, aki eddig csak a gondolkozó embert tanulta, meg kell az érző és akaró, egyszóval az *egész, élő* embert pillantania. És ha már nem támaszthatja fel, — a halott hagyománynak és az általános lélektan legújabb eredményének együttes segítségével — meg kell a legnehezebb mulitevenítést is kísérelnie.

Egyelőre tehát, legalább is elvben úgylátszik, hogy — amiként egykor Platon a királyoktól követelte — ma filozófusoknak kell lenniök a filologusoknak s filozófiai alapon kell tudományuk újraépítését megkísérelniök.

*

Hogy a gyakorlati valóság számára ígérnek-e valamit ezek a következtetések és valóban akar-e a valóságos, mai klasszika-filológia, — amely addig is annyit tanult — tovább tanulni s a kor vezető gondolkozásához igazodni; hogy képes lesz-e jövőben úgy dolgozni föl és úgy tárni a modern ember elé a görögök és rómaiak minden egyéb kornál és minden népnél tanulságosabb életének tanulságait, hogy mindig és mindenütt a ható szellem döntő ereje és ne a külső, halott tények hangsúlyozódjanak: ezek olyan kérdések, amelyeket nagyon hasznos volna, ha lehet, a valóság tényeivel igazoltatni. Hiszen raituk múlik, hogy korai-e a klasszika-filológia végpusztulásán való örvendezés, illetőleg siránkozás, a kikiáltott csőd és a megkondított lélekharang; vagy pedig, hogy szomorú valóra válik a klasszika-filológia kidőlése az élet eleven vonalából, a tegnapot tagadó, mának élő és csak holnapig látó utilitarizmus teljes diadalára . . .

Úgylátszik azonban, hogy a klasszika-filológia már meg is indult azon az úton, amelyet elmékedésünknek a jövő útja gyanánt kellett fölismernie. Legalább is a nem-német filológiáról, — amely kevésbé feledkezett bele a racionalizmusba, sőt tulajdonképp az *Altertumswissenschaft* speciálisan német fogalmát sem tette soha egészen a magáévá — elmondhatjuk, hogy régen és sokszor próbálkozott már a neki könnyebben is eső alkalmazkodással, t. i. a vallás, költészet, szociológia stb. belülről jövő igényeinek respektálásával. (Gondoljunk például I. E. Harrisonnak egyenesen Bergson ismeretelméletén fölépülő törekvéseire!) Hiszen ezek az alapjukban antiracionalista filológiák talán éppen szakadárságuk miatt nem juthattak döntő szerephez a 19. század áramlataiban. De tagadhatatlan előnyömei vannak már a görög (római) „szellemtörténet“ törekvésének maguknál a németeknél is. Csakhogy minél nagyobb arányokban és minél jobban dolgoztak a németek, amikor a klasszika-filológia és a korszellem egyaránt követelte meg a racionális fölfogásmódot: annál nehezebben tud ma nálunk minden, ami nem szó és forma, a szó- és formahegyek alól megfelelő jelentőségében előbukkanni.

Ezért nem várhatunk a mai németektől kész programot a klasszika-filológia idealisztikus irányára vonatkozólag; pedig egykor éppen a német népnek belső gondolata volt az úgynevezett idealizmus. Potenciálisan azonban már Németországban is tagadhatatlanul megvan és sokszor hatékony ez az eljövendő irányzat*), nevezetesen és elsősorban a fentebb is érintett és a „nonpossumus“ jelszavával elvételt jobb belátásokban (pl. Otto Gruppénél és másoknál). De ott követelődik az idealizmus számos elvi kijelentésben és terjedelmes — sokszor könyvekké szélesedő — bevezetésekben. Keresztül is vitték nem egy részletkérdésben, sőt többé-kevésbé tudatos, bár elszigetelten maradó kísérletekben is.

Igy pl. az irodalomfölfogást illetőleg nyilván elvi jelentőségű volt, ha már Geiger (1868) abban látta a görög költők fordításának nehézségét, hogy a fordítás a maga gondolatossággal megköti az elragadó hatás varázsát, amelyet minden igaz költői műben az értelmi megbontásoktól nem zavart hangulattömörítés

*) Szükségét a régi szellem főképviselői is elismerik, mihelyt nem látják a közvetlen vonatkozást tudományos működésük alapkarakterével. Pl. Eduard Meyer vagy Wilamowitz is sokszor „idealisztikusak“ pedagógiai vonatkozásokban stb.; de ezekre és egyéb közeli mozzanatokra itt szándékosan nem terjeszkedünk ki.

lendülete kelt. Világosabban és messzebbmenően vállalja J. Geffcken, szélesen alapozott görög irodalomtörténetének előszavában (1926), hogy az egész irodalomtörténetírás nagyrészt szellemtörténeti föladat, jóllehet neki magának hiányzott az ereje egy ilyen föladat megoldásához. Mások már jó példáját adják az új gyakorlat alkalmi érvényesítésének. Így pl. sokhelyütt K. Reinhard kitünő Poseidonios-könyve; F. Dornseiff, Pindarost illető több rendbeli fejtegetéseiben; és még Eduard Norden is, mikor egyenesen a psychoanalysis határáig elportyáztatott. Végül — már a jövő útján — önállóan reprezentáló kísérletnek készült E. Drerup 1921-ben — C. Rothe és mások kezdeményezése után — megindított háromkötetes poétikája, mely a pragmatizmus és a racionalizáló esztetika ellen mindjárt a legnehezebb eseten — Homeroson — vállalta az idealisztikus költészetfölfogás egyedüli jogosultságának bizonyítását. És hasonlóképp elismerhetjük Wolf Aly (kisebb terjedelmű, de teljes) görög irodalomtörténetéről (1925), hogy már nem a görög írók története, mint az eddigiek voltak, hanem legalább *kísérlete* a valódi irodalomtörténetnek.

Ugyanilyen a helyzet a nyelv-, vallás-, általános történelem, valamint egyéb ókori tudományok területein is. Kretschmer és Usener megelőzték korukat filozófiai szempontjaikkal; de az újabb nagy görög vagy római történelmeknek is világos a tendenciájuk, hogy — bár még csak külsőlegesen — mindinkább kulturtörténetekké szélesednek. A példákat felesleges szaporítanunk.

*

Vázlatunkban mindenesetre csak egyes kiragadott szimptomákra szorítkozhattunk. Mégis talán nyilvánvaló lett, hogy csakugyan nem a halál fenyegeti a klasszika-filológiát, hanem csupán anyagának egy eddig lappangó szempont szerint való átcsoportosítása: korszerű újjászületés, mely nyilván csak a pillanatnyi átmenet nehézségei miatt és arra a szemléltre gyakorol nyomasztó benyomást, aki — mint mi — ebben az átmenetben él.

Alárendelt kérdés emellett, vajjon német vezetéssel juthatunk-e az „új“ klasszika-filologia ígértföldjére, vagy a vezetésnek most más nemzet és másfajta egyéniségek kezébe kell átkerülni. Az uralomváltózásnak t. i. megvolnának a maga nehézségei.

Franciákban, angolokban s a kisebb népek tudósaiban, kiknek szabadabb kilátása lehet a jövő irányában, inkább hiányozhat a részletkérdéseknek ama fölényes ismerete, amely nélkül ma még a multnak tagadása sem tehet egy tapodtat sem előre. A német hozzáértés jobban garantálná a racionalizmus ama *moles*-einek szakavatott és célszerű lebontását, illetve idealisztikus átépítését, amelyeket maga épített és általában megnyugtatóbb volna, ha a német idealizmus eltemetett vezetéket mégis csak a königsbergi bölcs népének sikerülne a racionalizmus reászakadt felhőkarcolói alatt megtalálni és a klasszika-filologia ragyogó fároszát újra német áramba *h*ekapcsolnia. De — magán azon a tényen, hogy Göttingában látszólag hiányzott a filologusok „második garniturája“, aligha is mulhat ebbeli reményeink valósulása. Hiszen a német viszonyok e látszat ellenére sem zárják ki, hogy azért ez a garnitúra valójában — ottan volt legyen . . .

A német tudományban ma még vezető szerepet játszanak azok a tudósok, akik nemrég ádáz harcot vívtak a „botokudok és egyéb vadak“ pártfogói ellen. Hadakoztak azok ellen, akik nem akartak mást, mint az emberfaj néprajzi megismerésével segíteni elő az elmúlt görögség jobb megismerését. Közben aztán valahogyan a tabu, mana és más „primitív“ fogalmak mégis csak belekerültek a görög

vallástörténet frazeológiájába, sőt a szentesítő „Pauly-Wissowába“ is. És bizony-nyal ugyan ide fognak kerülni 10—20 év múlva mai filozófiai tudásunk összes általános érdekű eredményei. A speciálisan német helyzet azonban olyan, hogy mindezt a „haladást“ a tudomány mégsem veheti hivatalosan tudomásul, mert a német tudományos morál — a maga sajátosan formális konzervativizmusában — szöges ellentéte éppen ama dzsungel-morálnak, melyet mindnyájan ismerünk Kipling emlékezetes leírásából.

A német vezérifarkas elvétheti az ugrást és mégis megmarad vezérnek. Azok, akik elől haladnak, még a látszatát is kerülni fogják, hogy észrevették az elaggás jelét és hogy készülnek a vezetés átvételére. Egy Werner Jäger vagy a két Fränkel sokszor lépnek ki álorcásan a porondra, s aki a „második garnitúra“ igazi képét akarja látni, az nem takaríthatja meg magának a fáradságos kerülőt, hogy a mesternek „elszólásait“ fölszedő tanítványokon át jusson odáig. Ám a dolgok ilyen állását megnyugvással kell látnunk, nem türelmetlenkedéssel. Ez így szép, így kegyeletes, így méltó a történelmi ártértékelődéshez, mert hiszen a korszerűtlenség vétke alól holnap mi sem leszünk kivétel.

Aligha tévedünk tehát, ha azt hisszük, hogy Németországban is sokan vannak, akik elvben készek a ma szemüvegén át revideálni az ókor kulturéletét és alkotásait. Az átalakulásba évek telhetnek, de most már a felmentő sereg biztosan rátalál az élet útjára és szívós előnyomulásában fel fogja váltani a szorongatott elővédeket.*) Akkor pedig minden megy majd ismét a régiben, azzal a különbséggel, hogy a „klasszika-filológia“ nem lesz „Altertumswissenschaft“, hanem „klassische Geistesgeschichte“, sőt végül talán felveszi ezt a nevet is.

*

E helyütt persze lehetetlen volt, hogy a nyelv, vallás, irodalom — szociális, valamint individuális — történetének idealisztikus problémáit részletesen vitassuk. Számuk végtelen és bonyolultságuk ilyen szűk keretekben áttekinthetetlen. Részletezés nélkül is világos azonban, hogy semmi amerikanizmus, semmi rádió-kultúra, semmi halott civilizáció (a szó spengleri értelmében) nem mondhat le ma sem a magunkraimerésnek, az emberi tudás e legfelsőbb föladatának, ama fontos pluszáról, amelyet a klasszikus élet csak annak kínál, aki *mai* ismeretelméleti tudásunkkal indul ártértékelésre. Nem mondhat le a maga örök kára nélkül ama, különben elveszendő életértékekről, melyeket minden század gyermekében egyedül csak az ókor legnagyobb alkotó s legnagyobb konzerváló népének — a görögnek és a rómainak — tökéletes példája tudott megéreztetni.

Mindenképen úgy látszik tehát, hogy a klasszika-filológia jövője biztosítva van és alighanem szégyenkezés vár a rövidlátókra és a pereat-kiáltozókra. Főleg pedig: végtelen kár várna a németekre, ha a ma lázas klasszika-filológiától megtagadnák a vajudás rövid kiméleti idejét és tudományunkat türelmetlen kézzel megfosztanák az élhetőnek és a regenerálódásnak föltételeiről. A klasszika-filológiának ma is vannak föladatai és hozza már jövőjét — a harmadik generáció.**)

(Szeged.)

Marót Károly.

*) Ezekről v. ö. H. Leisegäng. Neue Wege zum klassischen Altertum, Neue Jahrbücher 1922 (25) 1—15. l.

**) (Korrekturajegyzet.) Szinte örvendek, hogy csak e fejtegetések megírása után olvastam Eduard Spranger *Der gegenwärtige Stand der Geisteswissenschaften und die Schule* 1925 címen írott híres beszédét, mert egyébként szavainak varázsával szemben aligha sikerült volna az, amit így elértem. Nem sikerült volna: *teljesen* a filológia oldaláról jutnom el azokhoz a meglepő találkozásainkhoz, melyek így teljes súlyukban lehetnek közös elvi álláspontunk igazságának illetve jogosultságának a bizonyítékai.